

שדרשו (בעירובין כב:) 'שחורות כעורב' – על תלמיד חכם, שמשחיר פניו על דברי תורה כעורב. והכוונה (כמו שפרש המהרש"א) כלפי מיעוט אכילה ושתייה, וכמו שאמרו (בחיגה כב: וכי"ב במו"ק כז.) 'הושחרו פניו' מפני התענית. וכן בכמה מקומות מצינו שתלמידי חכמים נדרשים למעט במאכל ובמשקה. מן הצד השני אסור להפריז בכך, ומצינו שחכמים נזופים קשות במתענים ללא צורך. יש זמנים בהם חייב האדם להרחיק מעל עצמו את משל העורב. וכך גם נהג רבה בר רב הונא כשחזר מן הדרשה כשהוא עיף ורעב ונצטרך לסעוד. לכן אמר למטריח עליו 'עורבא פרח' – העורב פרח כעת, היה זה רמז דק לאמר: הגיע הזמן שאטעם דבר מאכל. (מתוך עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, לגר"ח ארנטרוי ז"ל, עמ' ע. הגאונים פרוש 'אני היום סמכוני באשישות' (דלא כרש"י), סמכוהו באתו היום לראשות הישיבה – ע' תשובת הגאונים, ירושלים תרפ"ט סי' קמט, עמ' 173; וכ"פ הערוך. וע"ע 'ראשות הגולה בבבל בימי המשנה והתלמוד', עמ' 108.)

דף קכה

הערות וציונים

'נוגע אין מאהיל לא...' – עיקר הדיוק הוא מכך שנקט התנא 'קולית', והלא עצם כשעורה מטמאת, ומה חידוש יש בקולית – אלא בא להשמיענו שאין הקולית מטמאת באהל. או להפך, ש'נוגע' היינו מאהיל, כדלקמן, ונקט לשון נגיעה משום מוקדשין ונבילה ושרץ, שאין בהם טומאת אהל. (עפ"י מרומי שדה. וע' גם תד"ה ומאי ותורא"ש.)

(ע"ב) 'אמר ר' זירא: בטומאה רצוצה בין ב' מגדלים' – מפרוש רש"י משמע שמדובר בשני מגדלים (ארונות, כלים גדולים הבאים במדה – שאינם נטמאים) העומדים על הקרקע ובניהם מרווח צר

שאינו בו רוחב טפה, והטומאה שם.

ונראה שלא נחשב כנוגע בטומאה אלא דוקא אם מאהיל בין המגדלים, ששום אוהל אינו יכול להפסיקה שם, אבל האהיל מלמעלה, כיון ששם מועיל אהל למנוע מלבקע – אינו נחשב 'נוגע'. וצריך עיון. ואולם הרמב"ם בפירוש המשנה (וכן התו"ש רפ"ג דאהלות) מפרשה בשני מגדלים זה על גב זה. (עפ"י חזון איש – ריד, ע"ש.)

'מלא תרווד רקב מטמא במגע במשא ובאהל... אלא לאו ש"מ מאי נוגע – מאהיל...' – זה שרקב מטמא במשא ובאהל ולא במגע, סברה היא, לפי שאינו נוגע בכלול, שהרי הרקב מפורד ואינו מחובר. ולפי זה, לדעת הסובר (ר' דוסא בן הרכינס – לעיל קכד) שאין מאהיל וחוזר ומאהיל, הוא הדין באוהל, אין הרקב מטמא, שהרי אין כאן האהלה על שיעור שלם אלא על הרבה פירורים נפרדים, ומה שמאהיל על חלק זה אינו מאהיל על חלק אחר. (עפ"י תורת חיים. (וכן נראה לפרש בשו"ת הרשב"א (מיוחסות) קפב.)

ואולם בתוס' הרא"ש (נדה כז.) הקשה מאי שנא מגע מאוהל, הלא כשם שבאהל סובר תנא זה שמאהיל חוזר ומאהיל, כך צריך להיות הדין במגע. וכתב (דלא כרש"י) שהלכה למשה מסיני היא, שנטמא באהל ובמשא ולא במגע.

וצ"ע בקושיתו, הלא שונה מגע שא"ל לו ליגע בכל הרקב כולו, משא"כ האהל מאהיל על הכל. ועוד קשה, שהרא"ש עצמו (לעיל פ"ז לז) פרש כרש"י.

לקט הלכות בדיני רקב – ע' במובא בנייר נ-נב (חוברת ב).

'חבילי מטה וסריגי חלונות חוצצין בין הבית לעלייה...' – ע' בשו"ת משיב דבר ח"ה ק; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' בענין 'אוהל וחציצה וסככות ופרעות' ובענין 'חציצה בפני הטומאה'.

'ורבי יוסי מטהר מפני שיכול הוא להוציאה לחצאין או לשורפה במקומה' – משמע לכאורה (כדברי המשנה-למלך בסוף הלכות אבל, דלא כהתוי"ט), שאין חיוב קבורה לכזית מן המת או לאבר אחד, על כל פנים כשאינו מושלח בחוץ בגילוי, באופן של בזיון. (וזהו שכתבו התוס', שמודה ר' יוסי במת שלם, שאין דרך לשורפו ולנתחו פחות מכזית, כלומר שאסור הדבר. ומצינו לשון 'אין דרך' במקום איסור). (עפ"י שו"ת דוב מיישרים ח"א כד. ויש שכתבו לדחות בדוחק שמדובר במת נכרי, וכדעת חכמים שמתמא באוהל. וע' בענין זה ובאיסור שריפת מתים: מגן אברהם שי"א סק"ג וב'מנחת פתים'; שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב קנה; שו"ת תפארת ציון או"ח כו; שו"ת אחיעזר ח"ג עב,ד; שבט הלוי ח"ח רנו).

בדין 'סוף טומאה לצאת', אם מטמא מדאורייתא, מהלכה למשה מסיני, או מדרבנן (כמוש"כ רש"י כאן). ואם הנזיר מגלח על טומאה זו, וכהן מוזהר עליה – ע' ברש"י ביצה לה. י. ד"ה כולם, ובהגהות ר"ב רגשבורג שם ושאר מפרשים; תרומת הדשן כד; שו"ת מהרי"ל קנ; שו"ת הרדב"ז ח"א תעו; תוס' יום טוב – אהלת ז,ג; ש"ך יו"ד שעב סק"ב; מג"א שמג סק"ב; שדי חמד – מערכת ט, מד; שיעורי הגר"ש רוזנבסקי – ב"ב כ. עמ' לו.

דף קבו

'רואין את חלל הטומאה קתני... אנן בתר חללה אזלינן' – נראה שמודה ר' יוסי שאין צריך חלל טפה ברום טפה, אלא כל שיש חלל טפה, אעפ"י שהצד העליון מוטל על התחתון ואין ביניהם ריוח פנוי, רואים את התחתון כאילו אינו והעליון מביא את הטומאה. אלא שבגוש אחד סתום אין לראות את התחתון כמי שאינו, אבל כשיש חלל במשך טפה בין העליון לתחתון, הרי העליון מהוה 'אהל' להמשיך הטומאה לבית, והתחתון רואים אותו כמסולק.

ור' מאיר סבר שגם אם אין במשך החלל טפה, כיון שמ"מ יש כאן קפולין (- שתי שכבות שחלל מפסיק ביניהם) כל שהו – אין בשר הנבילה ממעט וסותם, והעליון מביא את הטומאה.

ור' אלעזר סבר טומאה יוצאה דרך שוליו – נראה שמדובר כשמעט משוליו לפנים, במקום שאין קפולין טפה, ואעפ"כ כיון שהנקב הזה עשוי להוציא, הרי זה נקב חשוב ואינו כגוף אחד סתום. משא"כ נקב הפה – סובר ר"א – אינו חשוב כנקב שוליו, הלכך צריך בצואר קפולין טפה (כר' יוסי).

ור' יהודה בן בתירא מחשיב את שני הנקבים כקפולין, ובשניהם אין צריך חלל טפה.

אך נראה שמכל מקום צריך שיהא במשך צוארו ובשוליו טפה, שאם לא כן, אין כאן אהל המביא טומאה לבית. אבל רש"י ז"ל פרש שאפילו אין בצוארו פותח טפה הבית טמא. וזה תימא. (ואין שייך כאן דין 'סוף טומאה לצאת', שזה אינו אלא כשעתידי לצאת ולא במה שהיה שייך לצאת קודם שבא הכלב לבית. ועוד, הלא היה יוצא מעוכל. ועוד, לא שייך 'סוף טומאה לצאת' בלא אוהל, שזה נחשב 'סוף טומאה לבוא').

ונראה, שאפילו אין בצוארו טפה, אם הכלב נתון בפנים עד החזה במקום שיש קפולין טפה – לכל הדעות הבית טמא, שכיון שיש כאן אהל, נמשכת הטומאה לבית, ואעפ"י שאין בצואר טפה, אין הצואר חוצץ בפני הטומאה (כדין נבלה בחלון, שאינה ממעטת וחוצצת). וכאן נחלקו באופן שרק מקצת הצואר או מקצת שוליו לפנים, שאין בתוך הבית מקום המקופל טפה. (עפ"י חזון איש)

דף קכה

קצד. עצם הקולית, סתומה או מנוקבת – מה דינה לענין הטומאות דלהלן?

- א. טומאת מת – במגע, משא ואוהל.
- ב. טומאה שגזרו חכמים על קדשים שנתותרו.
- ג. טומאת נבלות – במגע ובמשא.
- ד. טומאת שרצים.

א. קולית המת, בין סתומה בין מנוקבת – מטמאת במגע ובמשא (כדין עצם כשעורה).

לענין טומאת אוהל – אם יש עליה כזית בשר, מטמאת באהל. אין עליה כזית בשר ויש בה מוח כזית, בין לח בין שנתייבש ונעקר בתוך חללה – טומאה בוקעת ועולה, והמאהיל כנגד המוח – נטמא. (וי"ל שגם ר' יוסי מודה בדבר, שטומאה בוקעת, שלא כשאר טומאה טמונה שאינה בוקעת לשיטתו. ע' תד"ה קסבר. ונראה שכן נקטו לעיקר. ומה שכתבו התוס' בד"ה נוגע, כוונתם שלכך לא מסתבר להעמיד כר' יוסי, כיון שמודה בקולית. וכ"כ התורא"ש.) אין בה כזית מוח – לר' יהודה בדר"ח, אינו מטמא באהל. ואילו לאביי ולר' יוחנן ולר' אלעזר – מטמא באהל, (שמוח שהיה מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ, כשהגוף חי, הלכך נחשבת הקולית כאבר לטמא באהל אפילו ללא בשר), מלבד אם שפה לרחבה מסביבה. (התוס' צדדו שלריו"ח אפילו שפה – מעלה ארוכה), או שהמוח נתייבש ומתקשקש בחלל העצם.

ב. טומאה שגזרו חכמים על הנותר שמטמא את הידים – הקולית מטמאת, אפילו אין בה כזית מוח, בין סתומה בין מנוקבת, היות ושימשה את הנותר, שהרי היה בה בעבר כזית מוח. (רב מרי בר אבוה אמר רב יצחק, וכהסבר התוס'. ויש דעה הסוברת שאם אין כעת מוח, אין על העצם דין נותר. כ"כ במגילת ספר (על הסמ"ג, ל"ת שנו) בדעת הרמב"ם. וע' שבט הלוי ח"ח קיא. וע"ע: משל"מ – קרבן פסח י, ב; רעק"א.)

ג-ד. קולית נבלה וקולית השרץ (שאינן עליהן כזית בשר) – סתומים, אינם מטמאים לא במגע ולא במשא, כיון שעצם נבלה / שרץ אינה מטמאת (בנבלתה). וכל מקום שא"א ליגע בטומאה עצמה, אין השומר מטמא, וכל שאינו בא לכלל מגע אינו בא לכלל משא (הנגע והנשא). ולעיל (קכד) נסתפק ר' אויא שמא ר' ישמעאל חולק על סתם מתניתין ואינו משוה בין מגע למשא, ואפילו קולית סתומה אפשר שתטמא במשא.

קולית נקובה, אפילו נקב כחוט השערה – מטמאת במגע ובמשא, שאפשר לבוא לכלל מגע (ע"י הכנסת שערה לתוכה. ולהלן קכו: נתרבה מהנגע יטמא. וכן בשרצים – מהטמאים), ועל כן מטמאת העצם כשומר. ודוקא אם יש בתוכה כזית מוח, אבל אין כזית מוח – אינה מטמאת (שאינן העצם מצטרפת לטמא, כנ"ל קיח).

ואולם לאביי ור' יוחנן, מוח שבפנים מעלה ארוכה מבחוץ, ולכן אפילו קולית סתומה שאין בה כזית מוח, מטמאת במגע ובמשא, שהרי היא כאבר שלם, מלבד אם שפה או במוח המתקשקש, שכבר נתייבש. חישב לנקבה ולא ניקבה – הרי היא כנקובה, שמחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה דמי. (גמרא קכו: והרמב"ם פסק שהוא ספק. וכנראה היתה לו גרסא אחרת. ע"ש בשטמ"ק.)

קצה. א. האם יש שם 'מגע' לטומאת אוהל, ומאי נפקא מינה?

- ב. מלא תרווד רקב המת – האם מטמא במגע, במשא ובאהל?
- ג. חבלים וסריגים (רשתות) – האם הם חוצצים בפני הטומאה?

א. לפי הסבר ר' יוחנן למשנתנו, סובר תנא דמתניתין שטומאת אהל נחשבת 'טומאת מגע'. ודוקא כשמהיל על המת או שהמת מאהיל עליו, בין למטה מטפח בין למעלה מטפח, אבל דבר אחר המאהיל על המת ועליו – אינו נקרא 'מגע'. וכן סובר ר' יוסי – כהסבר רבא. אבל לאביי אין נחשב 'מגע' אלא למטה מטפח מהמת, אבל למעלה מטפח – אינו 'מגע'. ולר' זירא (בפירוש משנת אהל) – רק טומאת רצועה נחשבת 'מגע', ואפילו למעלה מטפח. (ואביי ורבא אינם סוברים סברה זו, לחלק בין רצועה לשאינה רצועה. עפ"י תוס').

לדעת רבי שמעון (קכו), טומאת אהל אינה בגדר 'מגע' כלל.

ונפ"מ בכל זה – לענין צירוף, לנוגע בחצי-זית ומאהיל בו זמנית על חצי-זית, שהכלל הוא ששתי טומאות משני שמות אינן מצטרפות.

א. בחדושי הגר"ח (טו"מ יט, א) כתב שהרמב"ם פסק להלכה כרבא. ואילו בחזו"א (ריד) כתב בדעת הרמב"ם שהלכה כר' זירא, אלא שאפשר שר"ז מודה למטה מטפח. ואמנם הביא שם שדעת הרא"ש והגר"א לפסוק כרבא. וע"ע בהרחבה בקה"י – טהרות כא.

ב. י"א שאעפ"י שלדעת הרמב"ם אין נכרי מטמא באהל, הריהו מטמא בטומאה רצועה, שהיא כמגע. ע' אדרת אליהו – חקת; אור שמח – טו"מ א, יג; תשובת הגאון מרוגאצ'וב (נדפסה ב'מוריה' ריו-ריח, עמ' לו); שו"ת דובב מישרים ח"א קיג, ב).

ב. מלא תרווד רקב – מטמא במשא ובאהל. שיעור זה הלמ"מ. אבל במגע אינו מטמא, שהרי הרקב אינו מחובר כאחד, והנוגע לא נגע בכולו. (לדעה שאין אהל מטמא לחצאים (כדלעיל) לכאורה אין תרווד רקב מטמא באהל, שהרי הרקב מופרד. כ"כ בתורת חיים. ואולם התורא"ש (נדה כז) כתב שהלמ"מ היא שהרקב מטמא באהל ולא במגע, ולא משום הסברה הנזכרת).

ג. חבלי מטה וסריגי חלונות, שאין בניהם פותח טפח – חוצצים בין בית ועליה, שאם נמצא מת בצד זה, אין הטומאה עומדת לצד האחר, שהרי החבלים בטלים לתקרה הלכך מהוים חציצה.

היו החבלים מתוחים באויר ממעל למת, והאהיל על החבלים – אם היו החבלים סמוך למת פחות מטפח – טומאה בוקעת ועולה, מלבד לדעת ר' יוסי הסובר טומאה טמונה אינה בוקעת ועולה (אביי. ואולם מדברי רבא משמע לכאורה שר' יוסי אינו חולק כאן, שהרי זה כמת בכסותו, שהכסות בטלה למת ואינה חוצצת. ואולם בשאר מקומות לר' יוסי טומאה רצועה אינה בוקעת, אף לרבא. וכמוש"כ בקה"י טהרות כח).

היה בין המת לחבלים טפח ויותר – המאהיל כנגד הנקב, טמא, שאין כאן חציצה, כיון שאינו מבטלם שם. האהיל כנגד החבל ולא כנגד הנקב – טהור. (והרמב"ם השמיט זאת. ובאר בקהלות יעקב (טהרות כח) שברייטא זו סוברת כר' יוסי שטומאה רצועה אינה בוקעת, אבל להלכה שהיא בוקעת, המאהיל כנגד החבלים טמא, לפי שאין כאן 'אהל' שחוצץ, והרי זו טמאה רצועה הבוקעת ועולה. ע"ש בבאור).

דפים קכה – קכו

קצו. א. תיבת המגדל (– כלי עץ גדול שאינו מקבל טומאה) העומד בבית, שאין בפיתחה פותח טפח – האם עוברת טומאה (מת) ממנה לבית או מן הבית לתוכה?

ב. כלב שאכל בשר המת, והכלב מוטל על אסקופת הבית – האם כל אשר בבית יטמא?

א. תיבת המגדל העומד בבית, שאין בפתחה פותח טפח – אם יש בחללה טפח, אזי אם פיתחה פונה לפנים הבית, וטומאה (מת) בתיבה – הבית טמא, לפי שטוף טומאה לצאת לבית. (רש"י כאן כתב שהיא טומאה מדרבנן. ויש חולקים). ר' יוסי מטהר, מפני שיכול להוציאה לחצאין או לשרפה במקומה. (ומודה ר' יוסי במת שלם, שסופו לצאת משם. תוס'). טומאה בבית – מה שבתוך התיבה טהור. היה המגדל עומד בפתח הבית, ופתח התיבה לחוץ – אין הטומאה עוברת מכאן לכאן, שהרי אין סופה לצאת לבית.

אין חלל התיבה פותח טפח, וטומאה בתיבה – לתנא קמא, טמא בכל אופן, בין שהפתח לפנים בין שהוא לחוץ, כי טומאה טמונה בוקעת. ור' יוסי מטהר.

ב. כלב שאכל בשר המת – אם הכלב חי, טומאה שבתוכו אינה מטמאה, שטומאה בלועה אינה מטמאה.

מת הכלב ומוטל על אסקופת הבית – נחלקו תנאים; –

לר' מאיר, אם צוארו נכנס לשטח האסקופא (הגם ששאר גופו בחוץ), ויש בצואר רוחב טפח – הטומאה נמשכת לבית, ואפילו אין בחלל הצואר טפח, די ברוחב טפח להחשב כאהל להמשכת טומאה. (שסובר חוקקין להשלים, וכאילו יש שם חלל פ"ט. תוס').

לר' יוסי, אין הבית טמא אלא כאשר יש חלל טפח פנוי בצואר. (ואין צריך חלל ברום טפח, אלא גם כשהעליון שוכב על התחתון, רואים את התחתון כאילו אינו. חזו"א).

ועוד זאת אמר ר' יוסי: רק אם נכנס לפנים מן השקוף (– מקום חבטת הדלת), אבל מן השקוף ולחוץ – נידון כמחוץ לבית. (ודוקא שאין גג טפח מן השקוף ולחוץ, שאם יש שם גג טפח, הרי זה אוהל שפתוח לבית, וטומאה נכנסת לבית. עפ"י תוס').

לר' אלעזר, הבית טמא רק אם אחורי הכלב לפנים הבית, שמשם דרכה לצאת (בחייזו), אבל פיו לפנים ושוליו לחוץ – הבית טהור. (אלא אם יש שם חלל טפח, כמו שאמר ר' יוסי. עפ"י חזו"א).

לר' יהודה בן בתירא, בין פיו לפנים בין שוליו לפנים – הבית טמא. (רש"י כתב שאין צריך טפח בצואר או בשולים. והחזו"א תמה, שנראה שלכו"ע צריך טפח, שאל"כ אין כאן אהל להמשיך הטומאה לבית. אלא נחלקו אם צריך חלל טפח, בשולים או בפה.

עוד כתב בחזו"א, שאם הכלב מוטל בפנים עד החוזה, במקום שיש שם חלל טפח, לכו"ע הבית טמא, ואפילו אין בצוארו או בשוליו טפח. לא נחלקו אלא כשרק קצה הכלב לפנים, בשולים או בפה).

דף קבו

קצו. א. אלו דברים המטמאים בטומאת-מת, מטמאים במגע ובמשא ולא באהל; במגע ובאהל ולא במשא; במשא ובאהל ולא במגע?

ב. ביצת השרץ – האם היא מטמאה?

ג. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה; עכבר שבים – האם הם מטמאים?

ד. שערה שבגוף – האם היא מעבירה טומאה במגע?

א. עצם כשעורה מטמאה במגע ובמשא ולא באהל.

גולל ודופק – במגע ובאהל ולא במשא.

מלא תרווד רקב – במשא ובאהל ולא במגע.